

Korkeimman oikeuden vuosikertomus 2015

Presidentin katsaus <i>Timo Esko</i>	2
Läksiäismietteitä <i>Pauliine Koskelo</i>	4
Tuomioistuimen tutkimisvelvollisuus kuluttaja-asioissa – unionin oikeuden vaatimukset <i>Marjut Jokela</i>	8
Kansliapäällikön katsaus <i>Tommi Vuorialho</i>	12
Ennakkoratkaisupyyntö Euroopan unionin tuomioistuimelle.....	16
Annetut lausunnot.....	17
Review by the President <i>Timo Esko</i>	19
Tilastot / Statistics	21
Vierailut ja tapahtumat.....	26
Henkilökunta 31.12.2015	28

Presidentin katsaus

Timo Esko

Keskustelussa oikeuslaitoksen uudistamisesta on painotettu käräjäoikeuksien ja hovioikeuksien välisen työnjaon selkeyttämistä. Pääpainon oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa tulee olla käräjäoikeuksissa. Hovioikeuksien täystutkintaan tulee saattaa vain sellaiset asiat, joissa ilmenee oikeusturvan kannalta merkittäviä kysymyksiä. Jatkokäsittelylupajärjestelmä, jonka soveltamisalan merkittävä laajennus tuli voimaan vuoden 2015 syksyllä, on selkeä osoitus pyrkimyksestä edistää tällaista kehitystä.

Korkeimman oikeuden tehtävän kannalta keskeinen muutos tapahtui jo 1.1.1980 voimaan saatetun valituslupajärjestelmän myötä. Korkeimmasta oikeudesta tuli ennakkopäätöstuomioistuin. Muutoksen onnistuneisuudesta ja sen tarpeellisuudesta on vallinnut yksimielisyys. Ylimmän oikeusasteen perustehtävä tulee jatkossakin olemaan oikeudentulkinnan ohjaaminen sekä lainkäytön yhtenäistäminen ja kehittäminen.

Muutokset käräjäoikeuksien ja hovioikeuksien toiminnassa vaikuttavat myös korkeimmassa oikeudessa. Esimerkiksi hovioikeuksien pitkään jatkunut juttumäärien lasku on heijastunut korkeimpaan oikeuteen. Vuonna 2015 korkeimpaan oikeuteen saapui yhteensä 2 456 asiaa, mikä merkitsee noin kuuden prosentin vähennystä edelliseen vuoteen. Valituslupahakemuksia oli asioiden kokonaismäärästä 2 167 kappaletta, missä on edelliseen vuoteen verrattuna samaa suuruusluokkaa oleva vähennys kuin asioiden kokonaismäärässäkin.

Toisin kuin 1990-luvun alkupuolella, jolloin taloudellinen lama näkyi korkeimmassakin oikeudessa asiamäärien korkeana piikkinä, ei nyt pitkään jatkunut taantuma ole johtanut asiamäärien kasvuun.

Korkeimmassa oikeudessa on seurattu tarkoin sitä, miten hovioikeuksissa käyttöön otettu jatkokäsittelylupajärjestelmä on vaikuttanut valituslupa-asioihin. Muutoksenhaut sellaisissa asioissa, joissa jatkokäsittelylupaa ei ole myönnetty, ovat useana vuonna olleet korkealla tasolla. Tarvetta jatkokäsittelylupaperusteita koskeville uusille soveltamisohjeille ei kuitenkaan ole juuri ollut. Vuonna 2015 jatkokäsittelylupaa koskevien asioiden määrä oli 201, ja niiden osuus kaikista valituslupa-asioista jonkin verran yli yhdeksän prosenttia. Luku on edelleen liian suuri. Järjestelmä ei ole tähän mennessä täyttänyt niitä vaatimuksia, joita sille on asetettu korkeimman oikeuden asiavolyymien ja -rakenteen kannalta.

Edellä mainittu laajennettu jatkokäsittelylupajärjestelmä voi osoittautua ongelmalliseksi korkeimman oikeuden kannalta, jos hovioikeudet eivät lupaharkinnassaan kiinnitä riittävästi huomiota mahdolliseen ennakkopäätösperusteeseen. Vaarana on, että vaikka tapaus sisältää ainesta ennakkopäätökseen, jatkokäsittelylupaa ei myönnetä, kun käräjäoikeuden ratkaisun lopputulos muutoin näyttää oikealta.

Valituslupahakemuksista pääosa on kohdistunut riita-asioissa annettuihin ratkaisuihin, joihin on luettu myös vakuutusasioissa ja maa- ja metsätalouden asioissa annetut ratkaisut. Rikosasioita koskevia hakemuksia on ollut 47 prosenttia kaikista valituslupahakemuksista.

Korkeimman oikeuden asiamäärä on laskenut, mutta asioiden vaikeusaste on noussut. Vuodenvaihteeseen 2014–2015 sijoittui kaikkiaan viiden asian täysistuntokäsittely. Vuonna 2015 kaikkien asioiden keskimääräinen käsittelyaika oli 6,9 kuukautta ja asiaratkaisujen keskimääräinen käsittelyaika 23 kuukautta. Asiaratkaisuista 46:n antaminen oli kestänyt yli kaksi vuotta.

Yksi syy käsittelyaikojen pidentymiseen oli eläkkeelle jäämisiin ja presidentin toiseen tehtävään siirtymiseen liittyvä tuomarityövoiman määrän lasku kertomusvuonna. Toimintaa kuvaavat eri luvut kertovat kuitenkin, että korkeimmassa oikeudessa on yleisemminkin tarve löytää keinoja juttujen käsittelyn tehostamiseksi ja käsittelyaikojen lyhentämiseksi.

Nämä keinot voivat ensinnäkin perustua siihen, että työnkulkuja tarkastellaan kriittisesti ja tarvittaessa muutetaan työn tehostamiseksi. Myös tietotekniikan kehittäminen voi tarjota työkaluja työmenetelmien parantamiseksi. Korkeimmassa oikeudessa tehdään jatkuvasti tältä pohjalta tapahtuvaa kehitystyötä.

Kaikki tarpeelliset muutokset eivät kuitenkaan ole korkeimman oikeuden yksin päätettävissä. Painopiste korkeimman oikeuden työssä on valitusluvan jälkeisessä jutun tutkimisessa ja ratkaisemisessa. Käytettävissä olevien resurssien voimakkaampi keskittäminen tähän työhön edellyttää eräiden korkeimman oikeuden toimivaltaista kokoonpanoa koskevien säännösten muuttamista. Korkein oikeus on lausunnossaan oikeusministeriölle kiinnittänyt huomiota tähän kysymykseen.

Toiminnallisen tehokkuuden lisääminen kokoonpanosäätelyä ajanmukaistamalla on sekä tarpeellista että mahdollista. Samalla on kuitenkin pidettävä huolta siitä, ettei keventämispyrkimyksillä vaaranneta asianosaisten oikeusturvaa.

Kirjoittaja on korkeimman oikeuden presidentti, joka aloitti virassaan 1.1.2016.

Läksiäismietteitä

Pauliine Koskelo

Minulla on ollut ilo ja kunnia palvella korkeinta oikeutta yli 15 vuoden ajan, niistä viimeksi kuluneet kymmenen vuotta sen presidenttinä. Seuraava katsaus sisältää muutamia henkilökohtaisia mietteitä siirryttyäni kansallisen oikeuslaitoksen piiristä eurooppalaiseen tuomarin toimeen.

Korkeimman oikeuden tehtävä ja toiminta ennakkopäätöstuomioistuimena on nykyisin hyvin vakiintunut. Nykyisissä oikeudellisissa ja yhteiskunnallisissa oloissa, joissa tuomioistuinten ratkaistaviksi tulee usein uudenlaisia ja monimutkaisia oikeudellisia kysymyksiä, tämä rooli on entistäkin tärkeämpi. Siksi on yhä olennaisempaa, että ylimmän tuomioistuimen toiminta on järjestetty nimenmaan prejudikaatti-instanssin roolia silmällä pitäen. Kattava valituslupajärjestelmä sekä lupaharkinnan ja luparatkaisun valmistelun erottaminen asiaratkaisun harkinnasta ja valmistelusta ovat tässä kulmakiviä, samoin kuin perusteellinen ja aidosti kollegiaalinen työskentely ennakkopäätösten pohdinnassa ja laadinnassa. Korkeimmassa oikeudessa prejudikaattityölle on hyvä perusta, kuten tuleekin olla.

Aiemmin suomalaisessa lainkäytössä, korkeimman oikeuden ratkaisutoiminta mukaan lukien, oli ongelmana perustelujen niukkuus. Tässä suhteessa on tapahtunut suuri muutos, jopa niin, että nykyään kuulee valitettavan siitä, että perustelua on liikaa ja ratkaisut ovat pitkiä. Yksi keskeinen haaste onkin perustelujen hiomisesta niin, että sanottaisiin tarpeeksi, mutta ei liikaa. Omien havaintojeni mukaan ongelmia ja väärinkäsityksiä on kuitenkin useimmiten syntynyt siitä, ettei ole sanottu tarpeeksi, toisin sanoen ei ole avattu riittävästi sitä oikeudellista tai tosiasiallista taustaa, johon ratkaisu pohjautuu. Lisäksi on periaatteelliselta kannalta tärkeää, että tuomioistuinten ratkaisut etenkin prejudikaattikysymyksissä ovat avoimesti punnittuja ja perusteltuja. Esimerkiksi unionin tuomioistuimelle tyypillinen, melko aksiomaattinen ja ilmoitusluontoinen perustelutapa ei mielestäni ole tässä suhteessa toivottava esikuva.

Vaikka perusedellytykset prejudikaattityölle ovat korkeimman oikeuden osalta kohdallaan, myös parannettavaa on. Erityisesti kaksi seikkaa ovat vuodesta toiseen olleet silmiinpistäviä.

Ensinnäkin valituslupahakemuksia tehdään niiden laatuun nähden aivan liikaa. Valituslupajärjestelmä on ollut käytössä jo yli 35 vuotta, joten kysymys ei ole siirtymävaiheen ongelmasta. Olen vuosien varrella havainnut, että turhien ja huonojen valituslupahakemusten määrä on kielteinen yllätys jokaiselle KKO:n palvelukseen tulevalle. Olisi korkea aika päästä siihen, että valituslupahakemukset olisivat kauttaaltaan sekä paremmin harkittuja että paremmin perusteltuja. Valituslupaa ei tulisi hakea ilman vakavasti analysoitua syytä eikä ilman todellista panostusta perusteiden argumentointiin. Asiantuntijan roolissa toimivan lakimiehen ammattitaitoon ja ammatilliseen vastuuseen kuuluu sekin, että päämiehelle osataan selvittää, milloin valituslupan hakemiseen ja saamiseen on todellisia perusteita, milloin ei.

Tähän liittyy toinen ongelma. Ei ole ainoastaan niin, että liian moni valituslupahakemus on selvästi aiheeton, vaan myös sellaisissa kysymyksissä, joissa valitusluvalla voidaan nähdä peruste, hakemusten ja vastausten heikko taso on usein merkittävä puute asian käsittelyssä. Etenkin oikeudellinen argumentaatio ja oikeuslähteiden analyysi, joiden tulisi olla prejudikaattiasioiden keskiössä, jätetään monesti vaatimattomiksi. Käytännössä ei ole epätavallista, että ennakkopäätöksiä joudutaan laatimaan sellaisissakin asioissa, joissa asianosaisten tuottamat kirjelmät ovat sisällöllisesti ja laadullisesti heikkoja. Prejudikaatteja

syntyy, mutta useinkaan ei voi sanoa, että ne syntyisivät asianosaisten osallisuuden kannalta hyvän prosessin tuloksena. Oikeudellinen prejudikaattityö on suurelta osin ja leimallisesti korkeimman oikeuden sisäistä työtä. Pitäisi päästä siihen, että asianosaisten panos olisi suurempi ja että asianosaisten tuottama argumentaatio ja dialogi saataisiin sisällöllisesti ja laadullisesti paremmalle tasolle. Se olisi oikeuskulttuurin kannalta hyvä ja tärkeä kehityssuunta.

Myös niukkojen voimavarojen käytön kannalta paras tilanne olisi se, että korkeimman oikeuden käsiteltäväksi saatettaisiin vain sellaisia valituslupahakemuksia, jotka sisältönsä puolesta ansaitsevat päästä vähintään kahden jäsenen harkittaviksi. Niin kauan kuin tähän ei päästä, on toiseksi paras vaihtoehto muuttaa ratkaisukokoonpanoja koskevia säännöksiä niin, ettei selvästi aiheettomiin valituslupahakemuksiin tarvitse uhrata voimavaroja, joita kipeästi tarvitaan yhä vaativampien valitusasioiden käsittelyyn. Jollei todellisuutta saada vastaamaan työtapasääntöjä, on nykytilaan pitäytymistä parempi ratkaisu muuttaa työtapasääntöjä vastaamaan paremmin todellisuutta korjaamalla lainsäädäntöä niin, että tulisi mahdolliseksi tehdä ratkaisu valitusluvasta yhden jäsenen kokoonpanossa.

Oikeudellisen ympäristön muutos, erityisesti perus- ja ihmisoikeuksien sekä unionioikeuden merkityksen korostuminen ja laaja-alainen vaikutus, ovat olleet leimallisesti esillä korkeimman oikeuden ratkaisutoiminnassa vuodesta toiseen. Sekä unionioikeus että Euroopan ihmisoikeussopimusjärjestelmä ja niiden toimivuus käytännössä rakentuvat nimenomaan sen varaan, että kansallisella tasolla hallitaan hyvin näistä ylikansallisista oikeuslähteistä johtuvien vaatimusten soveltaminen. On luonnollista, että ylimmällä oikeusasteella ja sen ratkaisutoiminnalla on erityinen ohjaava rooli ylikansallisen oikeuden välitysmekanismina kansalliseen lainkäyttöön. Tämä koskee erityisesti oikeustilan muutosten omaksumista ja hallintaa.

Ei kuitenkaan riitä, että ylikansallisen oikeuden soveltaminen jäisi ylimmän oikeusasteen vastuulle. Kun sekä unionioikeuden että konventiojärjestelmän asema osana oikeusjärjestystä on nyttemmin jo hyvin vakiintunut, on yhä tärkeämpää, että myös alempien oikeusasteiden lainkäytössä on riittävästi taitoa ja valmiutta ottaa huomioon vallitseva oikeuslähdepohja kokonaisuudessaan, ylikansallinen oikeus mukaan lukien. Tällä on erityisen suuri merkitys silloin, kun asiayhteys on sellainen, jossa alempien oikeusasteiden rooli asian oikean käsittelyn turvaamisessa korostuu.

Esimerkiksi rikosasian esitutkintavaihetta koskevien menettelyllisten vaatimusten noudattamisen valvonnassa voi syntyä asianosaisten ja oikeuden asianmukaisen toteutumisen kannalta vakaviakin ongelmia ja viiveitä, mikäli käytäntöjen ajantasaisuuteen turvaaminen jää liiaksi ylimmän oikeusasteen varaan. Tällaisia epäkohtia on vuosien varrella aiheutunut muun muassa vastakuulusteluoikeuden toteutumista, itsekriminointisuoja ja oikeusavustajan turvaamista koskevissa kysymyksissä, kun ihmisoikeusvaatimusten mukaisten käytäntöjen omaksuminen on jäänyt sen varaan, että vasta korkeimman oikeuden oikeuskäytännön välityksellä on alettu niitä noudattaa. Esimerkiksi rikoksesta epäillyn itsekriminointisuojan turvaamiseksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien on vuodesta 2008 lähtien tiukentanut vaatimusta avustajan saatavuuteen esitutinnan alkuvaiheesta lähtien (Salduz). Korkeimman oikeuden prejudikaatti laadittiin heti tilaisuuden tullen, mutta silloin elettiin jo vuotta 2012. Valppautta, osaamista ja aktiivisuutta ajan tasalla pysymiseksi tarvitaan kaikissa oikeusasteissa. Sekin on osa kypsää oikeuskulttuuria. Lainkäyttöhenkilöstön koulutuksen kehittämällä on muun muassa tässä suhteessa tärkeä merkitys, jotta asianosaisten oikeudet toteutuisivat ilman käsittelyvaiheiden ja -ketjujen aiheetonta pitkittymistä.

Unionioikeuden alalta tuore esimerkki samankaltaisista ongelmista liittyy kuluttajasaatavien velkomusasioihin. EU-tuomioistuimen vakiintunut oikeuskäytäntö edellyttää, että velkomuksen perustana olevien sopimusehtojen kohtuuttomuus otetaan arvioitavaksi viran puolesta riippumatta siitä, onko kuluttaja osannut asiaan vedota tai ylipäänsä edes vastannut velkojan kanteeseen. Ratkaisusta KKO 2015:60 ilmenee, ettei alemmissa oikeuksissa ollut tähän kiinnitetty lainkaan huomiota. Mitä ilmeisimmin tämä tilanne ei ole ollut vain tapauskohtainen, vaan laajempi systeemiluontoinen ongelma etenkin summaaristen velkomusasioiden käsittelyssä. Velallisten reagoimattomuus on ollut ongelman ytimessä, ja siitä on samalla seurannut, ettei kysymys ole tullut muutoksenhaun kautta arvioitavaksi ennen kuin vasta vuosien päästä siitä, kun unionioikeuden tulkintakäytäntöä olisi pitänyt kansallisella tasolla noudattaa.

Samaan aikaan vireillä olleesta summaaristen asioiden käsittelyn järjestämistä koskevan kehittämishankkeen raportista puolestaan ilmeni, ettei kyseiseen unionioikeuden vaatimukseen ole myöskään siinä yhteydessä kiinnitetty lainkaan huomiota (kysymys on ollut esillä KKO:n lausunnossa 25.2.2015). Näin on käynyt siitä huolimatta, että asia on hankkeeseen ryhdyttäessä todistettavasti ollut oikeushallinnon tiedossa. Jopa järjestelmätason kehittämishanketta on siten valmisteltu oikeudelliset reunaehdot sivuuttaen. Taustalla on kenties ollut vastahakoisuus uskoa ja hyväksyä sitä, että unionioikeus ulottaa vaikutuksia siviiliprosessin ytimeen.

Viime vuosina korkeimmassa oikeudessa on yhä useammin tullut ratkaistavaksi oikeudellisia tulkintakysymyksiä tilanteissa, joissa sama kysymys on esillä suuressa joukossa eri oikeusasteissa vireillä olevia asioita. Edellä jo mainittu kuluttajasaatavia koskeva ratkaisu KKO 2015:60 on tästä yksi esimerkki, mutta samankaltaisia asetelmia on esiintynyt useissa muissa asiayhteyksissä, sekä riita- että rikosprosessin alalla. Toinen esimerkki vuodelta 2015 on edunvalvontapalvelujen järjestämistä koskenut ratkaisu 2015:31, edeltävältä vuodelta puolestaan tapaus 2014:73, joka koski rikosshyödyn menettämistä ns. pyramidihuijauksen yhteydessä.

Silloin, kun suuri määrä vireillä olevia asioita riippuu saman oikeudellisen tulkintakysymyksen ratkaisemisesta ja odottaa korkeimman oikeuden prejudikaattiohjausta, on erityisen tärkeää, että oikeudellinen tulkintaratkaisu voitaisiin saada ilman aiheettomia viiveitä. Tätä silmällä pitäen olisi hyvä olla käytettävissä riittävän kattava valikoima prosessuaalisia välineitä. Minun on vaikea ymmärtää, miksi oikeusministeriö on suhtautunut torjuvasti jo vuosia sitten esille tuotuihin ehdotuksiin kansallisen ennakkoratkaisumenettelyn mahdollistamisesta, vaikka sellaisesta voisi joissakin tilanteissa olla selvää hyötyä erityisesti samasta oikeudellisesta tulkintakysymyksestä riippuvien jutturyppäiden käsittelyn jouduttamiseksi ja helpottamiseksi.

Toinen viime vuosina yhä useammin esiin tullut tilanne on sellainen, jossa oikeudenkäynnin ollessa vielä kesken alemmassa oikeusasteessa on oikeusturvaväyistä ja asianmukaisen käsittelyn turvaamiseksi tarpeellista ja tärkeää saada ratkaistuksi tietty prosessuaalinen tulkintakysymys ja jossa erillinen muutoksenhaku on tarpeen ("prosessi prosessissa"). Esimerkkeinä voidaan mainita KKO 2011:11 ja KKO 2011:109. Etenkin laajojen ja vaikeiden rikosasioiden käsittelyssä tämän kaltaisia tilanteita ja tarpeita saattaa syntyä. Vaikeita prejudikaattikysymyksiä voidaan tällöin joutua ratkaisemaan erityisen polttavien aikataulupaineiden alaisena; esimerkiksi tapauksessa KKO 2011:11 ratkaisu oli kyettävä antamaan lyhyessä ajassa, jotta pääkäsittelyn aikataulu hovioikeudessa ei olisi järkkynyt. Myös unionioikeuden alalla saattaa tulla esiin ennakkoratkaisun pyytämistä edellyttäviä tulkintakysymyksiä asioissa, jotka ovat luonteeltaan

erityisen kiireellisiä ja joissa siten hankalienkin oikeudellisten ongelmien selvittämiseksi on välttämätöntä kyetä toimimaan tiukkojen aikataulupaineiden alla.

Viime vuosina korkeimmassa oikeudessa on aiempaa useammin ollut tarvetta käsitellä lainkäyttöasioita erityiskokoonpanoissa eli vahvennetussa jaostossa tai täysistunnossa. Yhteisenä piirteenä etenkin täysistuntoratkaisujen tarpeelle on ollut se, että lainkäytössä on jouduttu ottamaan kantaa vaikeisiin ja monitahoisiin oikeuskysymyksiin, joiden taustalla on ollut se, ettei voimassa oleva lainsäädäntö ole ollut ihmisoikeusvelvoitteiden tulkinnasta johtuvien vaatimusten kannalta ajan tasalla. Yhä useammin näyttää siltä, että lainsäädännöstä vastaavilla valtioelimillä ei ole riittäviä edellytyksiä tai valmiutta huolehtia esiin tulevista korjaustarpeista, jolloin seurauksena on, että tuomioistuimet joutuvat painiskelemaan lainsäätäjän vastuualueelle kuuluvien ongelmien kanssa.

Vastaavanlaisia piirteitä ilmenee paitsi kansallisella myös eurooppalaisella tasolla. Tuore esimerkki on Euroopan unionin tuomioistuimen ratkaisu yhdistetyissä asioissa C-404/15 ja C-659/15 PPU Aryanosi ja Caldararu, jossa tuomioistuin perusoikeusvaatimusten vuoksi remontoi eurooppalaista pidätysmääräystä koskevaa puitepäätöstä asettamalla joukon uusia menettelymääräyksiä erityisiin soveltamistilanteisiin, joiden taustalla olevat ongelmat eivät ole mitenkään uusia mutta joihin unionin lainsäätäjä on jättänyt vastaamatta. Kun säädös ei vastaa reaalisia oloja eikä olennaisia perusoikeusvaatimuksia, korjausten tarve on väistämätön. Se seikka, että unionin tuomioistuin on pakotettu ja halukas astumaan oikeastaan lainsäätäjälle kuuluvaan rooliin, ei kuitenkaan tarkoita, että samankaltainen valtiollisen tehtäväjaon vääristyminen olisi hyväksyttävä tai suotava kehitys kansallisella tasolla. Poliittisen järjestelmän toimintakyvyn säilyminen on valtiosäännön kannalta perustavanlaatuinen tarve, samoin kuin oikeuslaitoksen kyky hoitaa sille kuuluva rooli.

Sekä prejudikaattityön yleinen ja entisestään korostunut vaativuus että edellä mainitun kaltaiset erityistilanteet ja -tarpeet korostavat yhdessä ja erikseen sen merkitystä, että korkeimman oikeuden henkiset voimavarat tulisi voida keskittää mahdollisimman hyvin prejudikaattityöhön ja käsittelyaikojen lyhentämiseen siinä. Voimavarojen hukkakäyttöön aiheettomien valituslupahakemusten tai ylimääräisten muutoksenhakemusten parissa ei olisi varaa.

Suomalaisessa oikeuslaitoksessa moni asia on hyvin, ja paljon edistystä on tapahtunut. Silti myös kehittämistarpeita on vielä runsaasti. Toivon, että niihin vastaamiseksi löytyy yhteistä tahtoa ja energiaa.

Olen kiitollinen niistä vuosista, jotka olen saanut toimia korkeimmassa oikeudessa. Erityisen antoisaa on ollut työskennellä yhdessä hyvien, vaativaan työhön tunnollisesti sitoutuneiden kollegojen kanssa. Suuri ilo on ollut nähdä, kuinka lahjakkaista ja opinhaluisista esittelijöistä on kehittynyt taitavia tuomareita oikeuslaitoksen palvelukseen. Kansliahenkilöstöön on saatu mahtavaa väkeä, jonka työ ja loistava asenne ovat arvokkaita talon toiminnan ja työyhteisön kannalta, niin arjessa kuin juhlassakin. Hyvää jatkoa!

Kirjoittaja on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomari, joka toimi korkeimman oikeuden presidenttinä 2006–2015.

Tuomioistuimen tutkimisvelvollisuus kuluttaja-asioissa – unionin oikeuden vaatimukset

Marjut Jokela

Korkein oikeus on vuodesta 2000 alkaen järjestänyt säännöllisesti keskustelu- ja koulutustilaisuuksia yhdessä käräjäoikeuksien, hovioikeuksien, syyttäjien ja asianajajien kanssa. Vuonna 2015 oli käräjäoikeuksien vuoro. Osallistujien määrä oli ennätyskellisen suuri. Korkeimman oikeuden iltavastaanotolla tunnelma oli sanamukaisestikin tiivis ja lämmin.

Tämä kirjoitus on lyhennelmä yhdestä iltapäivän prosessiteemaan kuuluneesta esityksestä. Aihe ajankohtaistui, kun korkein oikeus oli vähän aikaisemmin antanut kuluttajansuojaa koskevan ennakkoratkaisun KKO 2015:60 ja kesällä tehnyt ennakkoratkaisupyynnön Euroopan unionin tuomioistuimelle (EUT). Jälkimmäinen asia tosin jäi ratkaisua vaille, kun muutoksenhakijana ollut yritys ajautui konkurssiin ja peruutti hakemuksensa.

Miksi niin myöhään?

Ratkaisussa KKO 2015:60 korkein oikeus otti ensimmäistä kertaa kantaa siihen, miten tuomioistuimen on unionin oikeuden mukaisesti tutkittava vakiosopimusehtojen kohtuullisuutta kuluttaja-asioissa. Ensimmäistä kertaa käsiteltiin myös niitä huomattavan ankaria seuraamuksia – pääsääntöisesti ehdon mitättömyyttä – joita elinkeinonharjoittajalle aiheutuu, jos vakiosopimusehto katsotaan olevan sopimusehtodirektiivin (93/13/ETY) tarkoittamalla tavalla kohtuuton.

EUT:n oikeuskäytäntöä on kuitenkin annettu aiheesta jo 2000-luvun alusta lähtien. Ratkaisuja on runsaasti ja koskien mitä erilaisimpia sopimusehtoja ja meille tuntemattomia prosessimuotoja. Mutta myös ratkaisuja, jotka koskevat ihan tavallisia kulutusluottoja, luottokustannuksia ja viivästysseuraamuksia.

Viive paljastaa KKO:n kontrollimahdollisuuksien rajallisuuden. Jos velkomuksiin ei käräjäoikeudessa puututa, ei voi syntyä prejudikaattejakaan. Nytkin KKO:n käsiteltäväksi saatiin vain jutun häntä eli käräjäoikeuden hylkäämä viivästyskorko. On selvää, että perimistoimistot eivät ole kovin innokkaita saattamaan KKO:n käsiteltäväksi juttuja, joista voi seurata niiden kannalta ikäviä ennakkoratkaisuja. Ylipäänsä ennakkoratkaisukäytäntöä syntyy riita-asioissa huomattavasti hitaammin kuin rikosasioissa.

Mahdollisuudet puuttua kohtuuttomiin ehtoihin tuomioistuimessa ovat jääneet niin asianajajilta kuin viranomaisiltakin huomaamatta. Suomessa on käyty vilkasta keskustelua mm. pikavipeistä ja niistä perittävästä kohtuuttomista kustannuksista. Uutta lainsäädäntöä on vaadittu ja saatukin. Missään ei ole kiinnitetty huomiota siihen, että käytössä voisi jo olla tehokas keino, jos siihen vain tartuttaisiin. Myönnettävä tosin on, että tuomioistuimissa on perinteisesti suhtauduttu kohtuuttomuusväitteisiin perin nuivasti.

Oikeudenkäyntiä koskevien säännösten tarkistaminen ei liene suunnitteilla. KKO:n ratkaisujen vaikutusta on kuitenkin oikeus- ja työministeri Lindströmin mukaan se, ettei summaarisia velkomusasioita siirretä tuomioistuimista ulosottolaitokselle.

Kuluttajansuoja ja prosessioikeus unionin oikeudessa

Kuluttajansuoja kuuluu unionin alkuperäiseen agendaan, ja sen asema näkyy perustamissopimusten tasolla. Kuluttajansuoja on osa sisämarkkinapolitiikkaa, jolla luodaan edellytyksiä rajat ylittävälle kaupalle ja kilpailulle. Kuluttajansuojadirektiivejä on annettu kiihtyvällä tahdilla ja soveltamisalaltaan yhä laajempina. Kotimainen kuluttajansuojalainsäädäntö on nykyään pääosin direktiivien implementointia.

Prosessioikeus on ollut toisessa asemassa. Jäsenvaltiot ovat suhtautuneet penseästi yrityksiin yhtenäistää tuomioistuinmenettelyjä. Uudehkoa ja ainakin Suomessa ilmeisen vähälle käytölle jäänyttä sääntelyä on rajat ylittävissä velkomusasioissa. Lisäksi on yksittäisiä säännöksiä mm. todistustaakasta.

Sopimusehtodirektiivissä ei ole mitään, mikä etäisestikään viittaisi oikeudenkäyntimenettelyjen harmonisointiin. EUT on kehittänyt tuomioistuimen veloitteet suoraan direktiivin tavoitteista lähtien. Tarkoituksena on näin korjata kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välistä epätasapainoa, joka vallitsee paitsi sopimuksentekohetkellä myös riita- tai perintätilanteissa. Nyttemmin vakiintuneen linjauksen mukaan direktiivissä taattu kuluttajansuoja voi toteutua vain ulkopuolisen tahon aktiivisilla toimilla. Tämä ulkopuolinen toimija on kansallinen tuomioistuin.

On syytä korostaa, että kuluttajansuojaa koskevia EUT:n prosessuaalisia linjauksia ei voida yleistää koskemaan laajasti unionin oikeutta. EUT on hyväksynyt kansallisen prosessiautonomian lähtökohdaksi myös asioissa, jotka perustuvat unionin oikeuteen. Kansallista harkintavaltaa rajoittavat yleensä vain vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteet, mutta poikkeuksellisesti myös yleisen edun vaatimus. EUT:n kehittämä tutkimisvelvollisuus kuluttaja-asioissa voidaan nähdä näiden yleisten periaatteiden erityisenä sovelluksena, ei välttämättä poikkeuksena.

Tunnetusti EUT ei suostu pysymään oikeustieteen asettamissa kehikoissa. EUT:n kuluttajansuojaratkaisusta voidaan lukea tulkintavaikutuksen ohella myös unionin oikeuden etusija, yleinen etu, oikeusjärjestyksen perusteet ja lopulta unionin perusoikeuskirjakin. Ratkaisujen kirjoitustapaan vaikuttaa myös se, miten kansallinen tuomioistuin on oman järjestelmänsä perusteella asettanut kysymyksen. Meidän lainkäyttömme mukauttamiseksi, ainakin oikeudenkäyntimenettelyn osalta, riittänee yleensä tulkintavaikutus.

Pääosa EUT:n kuluttajansuojaa koskevista ratkaisuksista on koskenut juuri sopimusehtodirektiiviä. Tutkimisvelvollisuutta koskevia ratkaisuja on kuitenkin annettu myös kulutusluottodirektiivin, kuluttajakauppadirektiivin ja kuluttajaoikeusdirektiivin soveltamisalalta. Se, koskeeko viran puolesta tutkiminen kaikkien kuluttajansuojadirektiivien ja niiden erilaisten säännösten noudattamista yhtä laajasti, on vielä epäselvää.

Mitä ja milloin tuomioistuin ryhtyy tutkimaan?

Ratkaisu KKO 2015:60 koskee kuluttaja-vastaajan passiivisuutta kulutusluottoa koskevassa velkomusasiassa ja siis yksipuolisen tuomion antamisen edellytyksiä. Tuomioistuimen tutkimisvelvollisuus vakiosopimusten kohtuullisuuden osalta ei suinkaan rajoitu vain poissa olevan kuluttajan suojaamiseen.

EUT:n ratkaisukäytännön perusteella on selvää, että kuluttaja nauttii tuomioistuimen suojaa myös varsinaisessa oikeudenkäynnissä ja siitä riippumatta, onko hän asiassa kantajana vai vastaajana. Suojaa ei poista sekään, että kuluttaja on hankkinut taitamattoman oikeudenkäyntiavustajan tai -asiamiehen. Kun myös muutoksenhakutuomioistuimella on samat velvollisuudet, ollaan ihan uuden näköisessä prosessiasetelmassa. Vasta oikeusvoima estää tutkimisen.

Se arviointi, mikä on kohtuuton tai epäselvä vakioehto, edellyttää kuluttajansuojaoikeuden, myös unionin säännösten, tuntemusta. Materiaalisen oikeuden kautta aukeaa tie myös siihen, mitä ja miten tuomioistuimen on asiaa tutkittava. Uuden oikeustilan havaitseminen ja käytäntöjen tarkistaminen on vaativa tehtävä ja edellyttää mm. kansliahenkilökunnalle annettua etukäteistä ohjeistusta ja tapauskohtaisesti myös vaikean asian siirtämistä tuomarille tai käräjänotaarille.

Kuluttaja-asioissa on arvioitava uudella tavalla sitä, milloin vaatimus on oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 13 §:ssä tarkoitella tavalla selvästi perusteeton. Lainvastaisuuden tai notorisen mahdottomuuden ohella tarkasteltavaksi tulee se, perustuuko vaatimus vakiosopimuksen kohtuuttomaan ehtoon. Ehdoista on vielä eroteltava hintaa ja tuotteen laatua koskevat ns. olennaiset ehdot, joihin palaan jäljempänä.

Tutkimisvelvollisuutta ei voida tehdä tyhjäksi sillä, että velkoja jättää hakemuksen yhteydessä toimittamatta vaatimuksen perustana olevan vakiosopimuksen. Tarvittaessa se on täydennyksenä vaadittava ja samalla velkojaa ehkä muutoinkin kuultava mahdollisen kohtuuttomuusarvioinnin varalta.

Oikeudenkäynnissä, molempien osapuolten ollessa paikalla, tutkimisvelvollisuus ei käytännössä aiheuttane suuria ongelmia, kunhan tuomarilla on aktiivisuuden edellyttämä tietotaito. Tuomarin tehtävänä on ensisijaisesti materiaalisen prosessin johdon keinon kiinnittää kuluttajan huomiota ehdon mahdolliseen kohtuuttomuuteen. Väittämis- tai vetoamistaakkaa kuluttajalla ei ole. Kuluttajaa ei koske myöskään kanteenmuutoskielto eikä preklusio sen enempää käräjäoikeudessa kuin muutoksenhaussa.

Mikä on kohtuuton ehto?

Sopimusehtodirektiivin 3 artiklan mukaan vakiosopimusehto on kohtuuton, jos se hyvän tavan vastaisesti aiheuttaa kuluttajan vahingoksi huomattavan epätasapainon osapuolten sopimuksesta johtuvien oikeuksien ja velvollisuuksien välille. Sanonta poikkeaa siitä, miten kohtuuttomuus lainsäädännössämme totutusti ilmaistaan, mutta merkityksellistä sisällöllistä eroa ei ole. Tarkastelu on tapauskohtaista ja sen kohteena on koko sopimus. Myöskään direktiivin liitteenä olevan ohjeellinen luettelo ei ole kielellisestä vaikeudestaan huolimatta outo – se sisältää pääosin tuttuja tyyppikohtuuttomia ehtoja.

EUT:n ratkaisusta ei ole saatavissa kovinkaan paljon informaatiota kohtuuttomuuden harkintakriteereistä, koska tapauskohtainen arviointi kuuluu kansallisille tuomioistuimille. Ratkaisuja lukiessa tulee kuitenkin selväksi, että useissa jäsenmaissa puuttumisen raja on alempana kuin meillä.

Huomiota on vielä syytä kiinnittää kahteen seikkaan, jotka liittyvät sopimusehtodirektiivin soveltamisalaan. Direktiivi koskee vain ennalta laadittuja ehtoja ja koskee kulutusshyödykkeen laatua ja hintaa koskevia vakioehtojakin vain, jos ehtoja ei ole laadittu selkeästi ja ymmärrettävästi. Tällaisia rajauksia ei ole kotimaisissa kuluttajansuojalain 4 luvun 1 ja 2 §:ssä.

Ratkaisussa KKO 2015:60 on sivuttu kysymystä siitä, tulisiko EUT:n sopimusehtodirektiivin nojalla ja sen puitteissa asettamaa tuomioistuimen tutkimisvelvollisuutta ryhtyä soveltamaan laajentavasti kaikkien kuluttajasopimusten ehtojen osalta. Vastaus oli kieltävä. Käytännössä olisikin ongelmallista ryhtyä viran puolesta ja vain asiakirjojen perusteella arvioimaan hyödykkeiden laatua ja niiden oikeaa hintaa. Kulutusluottojen osalta se toki olisi ajateltavissa.

KKO:n tulkinta ei tietenkään merkitse sitä, että kuluttajan prosessuaalinen asema heikkenisi aikaisemmasta. Kohtuullistamisväitteeseen sovelletaan entiseen tapaan "kevennettyä" väittämistaakkaa. Hyvään prosessinjohtotapaan kuuluu, että kuluttajan asemassa olevalle selostetaan hänen oikeusasemaansa. Kuluttajan hankkiman tuotteen tai palvelun laatua ja hintaa koskevien ehtojen kohtuullisuutta tutkitaan entiseen tapaan, kun kuluttaja siihen vetoaa.

Toinen huomattava seikka on kohtuuttomuuden seuraamus. Direktiivin soveltamisalalla kohtuuttomuuden seuraamuksena on lähtökohtaisesti ehdon mitättömyys, ei sen tai muiden sopimusehtojen sovittelu. Seuraamus on siis sanktio, eikä sillä pyritä uuden tasapainon ja kohtuullisen lopputuloksen löytämiseen esimerkiksi dispositiivista säännöstä soveltamalla, kuten meillä on perinteisesti ajateltu. Näin pyritään ehkäisemään kohtuuttomien vakioehtojen käyttöä ja suojaamaan myös muita kuluttajia. Tämäkin on seikka, jonka tuomioistuimen on viran puolesta otettava ratkaisun perustaksi.

Kirjoittaja on toiminut korkeimman oikeuden oikeusneuvoksena vuodesta 2008 lähtien.

Kansliapäällikön katsaus

Tommi Vuorialho

Toimintamääräraha ja sen käyttäminen

Korkeimman oikeuden toimintaan oli vuodelle 2015 myönnetty 9,009 miljoonan euron määräraha. Taloudelliset edellytykset toiminnan järjestämiselle olivat vastaavat kuin kahtena aikaisempana vuonna, jolloin määräraha oli jo ollut yhdeksän miljoonan euron suuruusluokkaa.

Korkein oikeus käytti saamastaan määrarahasta noin 8,935 miljoonaa euroa. Toteutuneet toimintamenot alittivat siten määrärahan noin 74 000 eurolla, mikä jäi säästönä siirtyväksi määrarahaksi eli käytettäväksi tarvittaessa tulevien vuosien määrärahaa täydentävänä ”puskurina”. Määrärahojen alittuminen perustui muun ohella siihen, että toimintavuonna toteutui 2,3 henkilötyövuotta vähemmän kuin edellisellä vuonna 2014 ja 1,3 henkilötyövuotta vähemmän kuin toimintavuodelle 2015 oli suunniteltu ja budjetoitu.

Tuomioistuinten kaltaisissa asiantuntijaorganisaatioissa henkilökunta on toiminnan merkittävin ja välttämätön voimavara ja samalla suurin yksittäinen kustannustekijä. Niinpä palkkakustannukset sivukuluineen merkitsivät 73,9 prosenttia korkeimman oikeuden kaikista toimintamenoista vuonna 2015. Pohjoisesplanadin ja Helenankadun rakennuksissa sijaitsevista toimitiloista Senaatti-kiinteistöille maksettu vuokra oli toiseksi suurin (15,5 %) ja tietotekniikkamenot kolmanneksi suurin menoerä (2,5 %).

Henkilökunta ja siinä tapahtuneet muutokset

Korkeimman oikeuden henkilökunnassa tapahtui toimintavuonna merkittäviä muutoksia.

Presidentti Pauliine Koskelo valittiin 21.4.2015 tuomariksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen. Koska hänen virkakautensa Strasbourgissa oli alkamassa vuoden 2016 alusta lukien, korkeimmalle oikeudelle oli valittava uusi presidentti. Tasavallan presidentti nimitti 20.11.2015 korkeimman oikeuden presidentiksi oikeustieteen tohtori Timo Eskon, joka toimi vuoden loppuun saakka Turun hovioikeuden presidenttinä.

Korkeimman oikeuden jäsenistä eläkkeelle jäivät 1.5.2015 lukien oikeusneuvos Pasi Aarnio ja 1.8.2015 lukien oikeusneuvos Kati Hidén. Molemmat olivat palvelleet tuomioistuimissa vuosikymmeniä tuomareina ja esittelijöinä, ja Hidén oli työskennellyt korkeimmassa oikeudessa yhtäjaksoisesti yli 40 vuotta. Uusiksi jäseniksi nimitettiin 1.9.2015 lukien hovioikeudenneuvos, oikeustieteen lisensiaatti Tuomo Antila ja 1.1.2016 lukien Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomari, oikeustieteen tohtori Päivi Hirvelä.

Myös korkeimman oikeuden kansliapäällikkö vaihtui, kun tehtävässä yli kymmenen vuotta toiminut Sinikka Tuomi jäi eläkkeelle ja allekirjoittanut valittiin virkaan 1.10.2015 lukien.

Korkeimman oikeuden esittelijäkunnassa jatkui vuonna 2015 edelleen varsin suuri vaihtuvuus. Kahdeksan esittelijää eli lähes kolmasosa kaikista esittelijöistä siirtyi eläkkeelle tai toisiin tehtäviin, ja uusia määräaikaista esittelijäneuvoksia ja määräaikaista oikeussihteereitä palkattiin vastaavasti seitsemän. Vaihtuvuus on jo vuosien ajan liittynyt ennen muuta tuomioistuinlaitoksessa tapahtuvaan, suurten ikäluokkien eläkkeelle jäämisen kiihdyttämään sukupolvenvaihdokseen ja urakiertoon. Esittelijän työstä

lähteneet jatkoivatkin suurimmaksi osaksi eri tuomioistuinten palveluksessa. Esittelijäkunnan vaihtuvuudesta on aiheutunut jatkuvaa rekrytoinnin tarvetta. Urakierron myönteinen puoli on toisaalta se, että korkeimman oikeuden esittelijäjärjestelmä kykenee merkittävältä osaltaan tukemaan lahjakkaiden lakimiesten tuomariksi kouluttautumista.

Korkeimman oikeuden jäsenkunnassa henkilötyövuosia kertyi toimintavuonna 18,2. Jäsenvajaus tavanomaiseen 19:ään nähden perustui tarkoituksellisiin muutamien kuukausien viipeisiin vapautuneiden jäsenvirkojen täyttämässä.

Esittelijöiden osalta henkilötyövuosia kertyi vajaat 27 ja kansliavirkamiesten osalta noin 28.

Korkeimman oikeuden palveluksessa työskenteli näin ollen keskimäärin 73 henkilöä. Luettelo henkilökunnasta toimintavuoden päättyessä 31.12.2015 on vuosikertomuksen lopussa.

Lainkäytön asiamääristä ja käsittelyajoista

Korkeimpaan oikeuteen saapui vuonna 2015 kaikkiaan 2 456 asiaa, mikä oli kuusi prosenttia edellisvuotta vähemmän. Juttumäärät alenivat ennen muuta riita-asioissa. Asiamäärät ovat kuitenkin pysyneet 2010-luvulla jotakuinkin samalla tasolla (vuosina 2010–2014 n. 2 550 – 2 700 saapuvaa asiaa vuodessa), ja alkuvuonna 2016 saapuneiden asioiden perusteella on arvioitavissa, että saapuvien asioiden määrä pysyy edelleen yli 2 500 asian vuositasolla.

Määrällisesti suurimman osan korkeimmassa oikeudessa käsitellyistä asioista muodostivat valituslupahakemukset, joita saapui 2 167. Niistä vajaa puolet (47,3 %) koski rikosasioita. Riita-asioissa tehdyistä valituslupahakemuksesta 189 eli joka kuudes kohdistui vakuutus oikeuden tekemiin ratkaisuihin ja kymmenen markkinaoikeuden immateriaali- ja markkinaoikeudellisissa asioissa tekemiin ratkaisuihin. Maa-oikeudellisissa asioissa valituslupahakemuksia saapui ensi kerran 2010-luvulla alle sata.

Korkein oikeus myönsi valitusluvan 101 tapauksessa, mikä on 4,7 prosenttia saapuneiden valituslupahakemusten määrästä. Valituslupien määrä alitti selvästi aikaisempien vuosien tason, sillä vuosina 2010–2014 valituslupia oli myönnetty keskimäärin 141 vuodessa. Vuonna 2016 valituslupia on kuitenkin jo huhtikuun loppuun mennessä myönnetty 65 asiassa, joten vuoden 2015 kertymä ei sellaisenaan osoita muutosta korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä. Käsitelykseni mukaan kysymys on sen sijaan siitä, että varsin useassa valituslupa-asiassa päätös valitusluvan myöntämisestä on eri syistä myöhentynyt loppuvuodesta 2015 vuoden 2016 puolelle.

Toimintavuonna ratkaistiin 2 378 asiaa. Ennakkopäätöksiä julkaistiin 105 eli saman verran kuin aikaisempina vuosina keskimäärin.

Ratkaistuista asioista 1 198 oli siviili- ja 915 rikosasioita. Hakemusasioita – suurimmaksi osaksi ylimääräisiä muutoksenhakemuksia – tuli vireille 210 ja sellaisia ratkaistiin 247. Armonanomuksiin liittyviä lausuntoja annettiin 18.

Kaikkien asioiden keskimääräinen käsittelyaika oli 6,9 kuukautta eli hieman edellisvuosia pitempi.

Ne valituslupahakemukset, jotka hylättiin, ratkaistiin keskimäärin 5,2 kuukaudessa. Merkittävää eroa asiaryhmien välillä ei tässä suhteessa ollut; rikosjuttujen osalta keskimääräinen käsittelyaika oli 4,3 kuukautta ja riita-asioiden osalta 5,8 kuukautta.

Hakemusasioiden keskimääräinen käsittelyaika oli vuonna 2015 noin 12 kuukautta.

Niissä tapauksissa, joissa valituslupa myönnettiin ja asia siis tutkittiin myös valituksen perusteella, käsittelyaika kokonaisuudessaan oli keskimäärin 23 kuukautta. Rikosasiassa mainittu kesto oli keskimäärin noin 22 kuukautta ja riita-asioissa noin 24 kuukautta. Valitusasioiden keskimääräiset käsittelyajat ovat viime vuosina pidentyneet (vrt. 20 kk v. 2013 ja 21 kk v. 2014).

Yhteiskunnan monimuotoisuus ja nopea kehitys ovat vaikuttaneet myös korkeimmassa oikeudessa esille tulevien kysymysten sisältöön, ja yhä useammin ratkaistavat ongelmat liittyvät Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja Euroopan unionin oikeuden soveltamiseen sekä perustuslain vaikutuksiin lainkäytössä. Tällainen kehitys on lisännyt korkeimmassa oikeudessa ratkaistavien valitusasioiden ja osin myös ylimääräisten muutoksenhakemusten vaativuutta ja asioiden ratkaisemisen edellyttämää työmäärää. Yhä useammin käsiteltäväksi tulee toisaalta pilottiasioita, joissa ennakkopäätösohjausta ei tarvita ainoastaan vastaisuudessa esiin tulevia tapauksia varten vaan jo lukuisten alemmissa oikeuksissa vireillä olevien asioiden ratkaisemiseksi. Vuonna 2015 korkeimmassa oikeudessa ratkaistiin esimerkiksi edunvalvontapalveluiden järjestämiseen ja kuluttajaluottojen perimiseen liittyviä asioita, joista annettavia ennakkopäätöksiä odottivat alemmissa asteissa sadat vireillä olevat jutut. Syksyllä 2015 ennakkopäätöstä valmisteltiin myös kilpailuoikeudellisiin vahingonkorvauskanteisiin (ns. puukartellijutut) liittyvistä esikysymyksistä. Tällaisten pilottiasioden ratkaisemisen kiirehtiminen vaikuttaa väistämättä hidastavasti muiden asioiden käsittelyyn ja aikatauluihin.

Korkein oikeus on tunnistanut valitusaikojen pitkiin käsittelyaikoihin liittyvät ongelmat ja pyrkinyt käytettävissään olevin sisäisin keinoin kehittämään ja tehostamaan lainkäyttöprosessiaan sen eri vaiheissa sekä panostamaan valitusasioiden etenemiseen ja ratkaisemiseen myös työn suunnittelun ja seurannan näkökulmasta.

Muusta toiminnasta

Korkein oikeus on antanut vuonna 2015 kymmenen lausuntoa Ahvenanmaan maakuntapäivien hyväksymistä maakuntalaeista sekä viisi muuta lausuntoa eri valmisteluvaiheissa olevista lakiesityksistä. Merkittävimmät kysymykset lausuntojen kohteena koskivat tuomioistuinlakihanketta, tuomioistuinten keskushallintoa, korkeimpien oikeuksien organisatorista yhdistämistä sekä summaaristen riita-asioiden käsittelyä.

Korkeimman oikeuden virkamiehet ovat perinteiseen tapaan osallistuneet puheenjohtajina tai jäseninä useiden viraston ulkopuolisten työryhmien ja toimikuntien työskentelyyn. Erikseen on syytä nostaa esille AIPA-hanke, jonka valmistelussa korkein oikeus on ollut varsin aktiivinen. Sen virkamiehet niin lainkäytön kuin hallinnonkin puolelta ovat työskennelleet osa-aikaisesti tai oman virkatyön ohella AIPA:n johtoryhmässä, hanketoimistossa ja useissa sen alatyöryhmissä, minkä lisäksi korkeimman oikeuden oma kymmenhenkinen AIPA-työryhmä on suunnitellut ja kehittänyt järjestelmän toiminnallisuuksia ja käyttöliittymiä lukuisissa kokouksissa ja työpajoissa.

Vuosikertomuksen lopussa on luettelo korkeimmassa oikeudessa vierailleista ryhmistä. Näiden isännöintien lisäksi korkein oikeus järjesti 23.10.2015 Marina Congress Centerissä käräjäoikeuspäivän, johon osallistui ennätyksellisesti yli 350 lainkäyttäjää 26 käräjäoikeudesta ja korkeimmasta oikeudesta.

Kirjoittaja on korkeimman oikeuden kansliapäällikkö, joka aloitti tehtävässään 1.10.2015.

Ennakkoratkaisupyyntö Euroopan unionin tuomioistuimelle

Korkein oikeus esitti kertomusvuonna unionin tuomioistuimelle ennakkoratkaisupyynnön asiassa, joka koski luotonantajan käsitteen tulkintaa.

Muutoksenhakijana KKO:ssa oli yhtiö, joka oli useassa EU:n jäsenvaltiossa markkinoinut laajasti vertaislainoiksi nimittämiään pieniä lainoja kuluttajille. Yhtiö esitti tarjoavansa asiakkainaan oleville jäsenilleen järjestelmän, jossa nämä voivat antaa ja ottaa luottoja toisiltaan. Yhtiö toimi mielestään ainoastaan välittäjänä jäsentensä välisessä luotonannossa.

KKO:ssa vireillä olleessa asiassa yksityishenkilö oli ottanut yhtiöltä internetin välityksellä 600 euron suuruisen lyhytaikaisen lainan ja jättänyt sen maksamatta. Yhtiö oli nostanut tätä asiakastaan vastaan kanteen ja vaatinut häntä maksamaan lainapääoman viivästys- ja muine korkoineen sekä kuluineen. Yhtiön esittämät vaatimukset lainalle maksettavista koroista ja kuluista vastasivat 733,95 prosentin todellista vuosikorkoa. Asia oli käsitelty alemmissa oikeusasteissa vastaajan osallistumatta oikeudenkäynteihin. Käräjä- ja hovioikeus olivat katsoneet, että tosiasiallinen luottosuhde oli syntynyt yhtiön ja asiakkaan välillä ja että yhtiö siis oli kuluttajansuojalaissa tarkoitettu luotonantaja. Ne olivat omasta aloitteestaan hylänneet yhtiön korko- ja kuluvaatimukset siltä osin kuin ne määrältään ylittivät kuluttajansuojalaissa kuluttajaluotoille säädetyn korkokaton.

Ennakkoratkaisupyynnöllään KKO tiedusteli unionin tuomioistuimelta kulutusluottodirektiiviin sisältyvän luotonantajan käsitteen oikeaa tulkintaa. Direktiivissä ja kuluttajansuojalaissa on käytetty samaa luotonantajan käsitettä. Viimeisenä muutosasteena KKO:lla oli velvollisuus pyytää direktiivin tulkinnasta ennakkoratkaisua.

Suomen tuomioistuimissa oli samanaikaisesti vireillä suuri määrä vastaavia velkomuksia. Valittajana ollut yhtiö peruutti kuitenkin valituksensa, minkä vuoksi myös ennakkoratkaisupyyntö jouduttiin peruuttamaan.

Korkein oikeus peruutti ennakkoratkaisupyynnön (S2015/29) 16.10.2015.

Annetut lausunnot

Korkein oikeus antoi vuonna 2015 oikeusministeriölle ja tasavallan presidentille seuraavat lausunnot:

25.2. Lausunto summaaristen riita-asioiden käsittelyn kehittämistä koskevasta selvityksestä (Oikeusministeriön julkaisu 52/2014) *(annettu suomeksi)*

17.3. Lausunto tuomioistuinten keskushallinnon uudistamista koskevasta selvitysmiesten arviomuistiosta (oikeusministeriön julkaisusarja, Selvityksiä ja ohjeita 2/2015) *(annettu suomeksi)*

17.3. Lausunto oikeusministeriön työryhmän selvityksestä "Korkeimpien oikeuksien organisatorinen yhdistäminen - Hyötyjen ja haittojen arviointi" *(annettu suomeksi)*

31.3. Lausunto Ahvenanmaan maakuntapäivien 23.1.2015 tekemästä päätöksestä hyväksyä maakuntalaki yleisestä asumistuesta annetun lain soveltamisesta Ahvenanmaalla *(annettu ruotsiksi)*

9.4. Lausunto Ahvenanmaa-komitean vuoden 2013 välimietinnöstä *(annettu ruotsiksi)*

12.6. Lausunto Ahvenanmaan maakuntapäivien 20.4.2015 tekemästä päätöksestä hyväksyä maakuntalaki lastensuojelulain soveltamisesta Ahvenanmaan maakunnassa annetun maakuntalain 1 §:n muuttamisesta sekä eräät siihen liittyvät maakuntalait *(annettu ruotsiksi)*

12.6. Lausunto Ahvenanmaan maakuntapäivien 20.4.2015 tekemästä päätöksestä hyväksyä 1) maakuntalaki yhteisen kalastuspolitiikan seuraamusjärjestelmästä ja valvonnasta annetun lain säännösten soveltamisesta Ahvenanmaan maakunnassa ja 2) maakuntalaki Euroopan unionin yhteisen kalastuspolitiikan soveltamisesta *(annettu ruotsiksi)*

25.8. Lausunto asetusaluonnoksesta koskien erityistä kielitaitoa edellyttävien tuomarin virkojen tarvetta *(annettu suomeksi)*

26.8. Lausunto Ahvenanmaan maakuntapäivien 29.4.2015 tekemästä päätöksestä hyväksyä maakuntalaki uusiutuvilla energialähteillä tuotetun sähkön tuotantotuesta annetun lain soveltamisesta *(annettu ruotsiksi)*

1.9. Lausunto oikeusministeriön tuomioistuinlain jatkovalmisteluhankkeessa laaditusta luonnoksesta hallituksen esitykseksi "tuomioistuinlaiksi sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi" sekä hankkeen koulutustyöryhmän mietinnöstä "Tuomareiden koulutusjärjestelmän kehittäminen" (Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 38/2015) *(annettu suomeksi)*

6.10. Lausunto Ahvenanmaan maakuntapäivien 12.6.2015 tekemästä päätöksestä hyväksyä maakuntalaki sähkömarkkinoita koskevan lainsäädännön soveltamisesta Ahvenanmaan maakunnassa sekä viisi maakuntalakia sisältäen siihen liittyviä lainmuutoksia *(annettu ruotsiksi)*

6.10. Lausunto Ahvenanmaan maakuntapäivien 12.6.2015 tekemästä päätöksestä hyväksyä maakuntalaki Ahvenanmaan kotiseutuoikeudesta sekä maakuntalaki kotiseutuoikeutta koskevista menettelyistä (*annettu ruotsiksi*)

16.12. Lausunto Ahvenanmaan maakuntapäivien 16.9.2015 tekemästä päätöksestä hyväksyä maakuntalaki kuntien yhdessä järjestämistä sosiaalipalveluista sekä eräät siihen liittyvät maakuntalait (*annettu ruotsiksi*)

23.12. Lausunto Ahvenanmaan maakuntapäivien 14.9.2015 tekemästä päätöksestä hyväksyä maakuntalaki Ahvenanmaan liikennelainsäädännön muuttamisesta ja maakuntalaki Ahvenanmaan ajokorttilain muuttamisesta (*annettu ruotsiksi*)

23.12. Lausunto Ahvenanmaan maakuntapäivien 16.9.2015 tekemästä päätöksestä hyväksyä maakuntalaki maaseutuelinkeinojen rahoituksesta sekä eräät siihen liittyvät maakuntalait (*annettu ruotsiksi*)

Review by the President

Timo Esko

The debate on reforming the judicial system has emphasised clarification of the division of duties between District Courts and Courts of Appeal. The main focus of judicial decisions must be placed on the District Courts. The only cases that need to be referred to the Courts of Appeal for a full consideration are ones which involve issues important to judicial protection. The system requiring leave to continue the proceedings, whose scope of application was significantly expanded in autumn 2015, is a clear signal of the aim to promote such development.

As far as the Supreme Court is concerned, a change of similar nature occurred as early as 1 January 1980, when the system requiring leave to appeal entered into force. The Supreme Court became a court of law that establishes judicial precedents. The reform has been unanimously declared both successful and necessary. The basic duty of the Supreme Court will continue to be steering the interpretation of justice and unifying and developing legal praxis.

The changes in the operations of District Courts and Courts of Appeal also affect the Supreme Court. For instance, the long-term declining trend in cases processed by Courts of Appeal has had an impact on the Supreme Court. In 2015, a total of 2,456 cases were placed before the Supreme Court, which is around six per cent less than in the previous year. Of the total number of cases, 2,167 were applications for leave to appeal; compared to the year before, this constitutes a reduction in the same size category as the fall in the overall number of cases.

Unlike the early 1990s, when the economic depression even impacted on the Supreme Court as a peak in the number of cases, the current, prolonged recession has not resulted in an increasing number of cases.

The Supreme Court has closely monitored how the system of leave to continue proceedings, introduced in Courts of Appeal, has affected cases of leave to appeal. In recent years, there have been high numbers of appeals in cases in which leave to continue proceedings has not been granted. However, there has been little need for new guidelines on the grounds for leave to continue proceedings. In 2015, the number of cases concerning leave to continue proceedings totalled 201, and they accounted for slightly over nine per cent of all cases concerning leave to appeal. The figure still remains too high. The system has not yet fulfilled the requirements set for it regarding the volume and structure of cases at the Supreme Court.

The aforementioned expanded system of leave to continue proceedings may prove problematic for the Supreme Court if the Courts of Appeal fail to pay adequate attention to the potential grounds for a precedent when considering whether to grant leave to appeal. The problem is that even if a case includes material for a precedent, leave to continue proceedings is not granted because the result of the District Court decision seems correct in other respects.

Most applications for leave to appeal have involved decisions issued in civil cases, including decisions issued on insurance cases and Land Court matters. Of all applications for leave to appeal, 47 per cent have involved criminal matters.

The number of cases has decreased at the Supreme Court, but the cases have become more complicated. A total of five cases were processed at a Plenary Session of the Court at the turn of the year 2014–2015. In 2015, the average processing time of all cases was 6.9 months and the average processing time of judicial precedents was 23 months. Of those precedents, 46 had taken over two years to issue.

One of the reasons for prolonged processing times was the decrease in the number of justices' work input in the year under review, due to retirements and the President taking on another position in the European Court of Human Rights. However, the various figures describing operations indicate a prevalent need to discover methods of enhancing the efficiency with which cases are processed and to shorten processing times in the Supreme Court.

Such methods can primarily be based on a critical review of the work processes, which can be amended if necessary to enhance operational efficiency. More efficient use of information technology may also provide tools for improving working methods. Development efforts on this basis are ongoing at the Supreme Court.

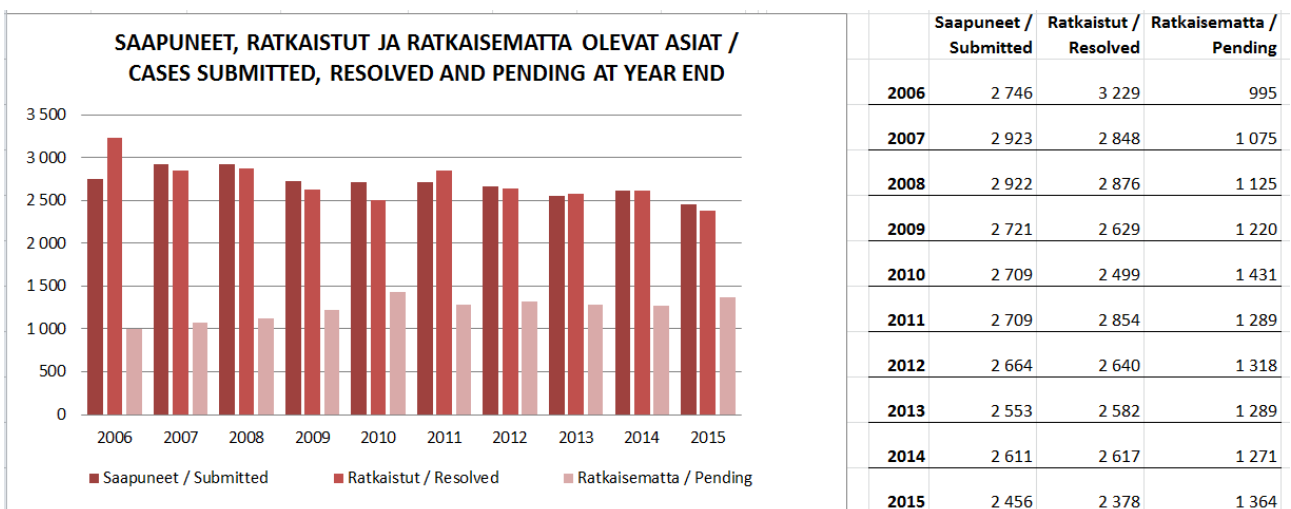
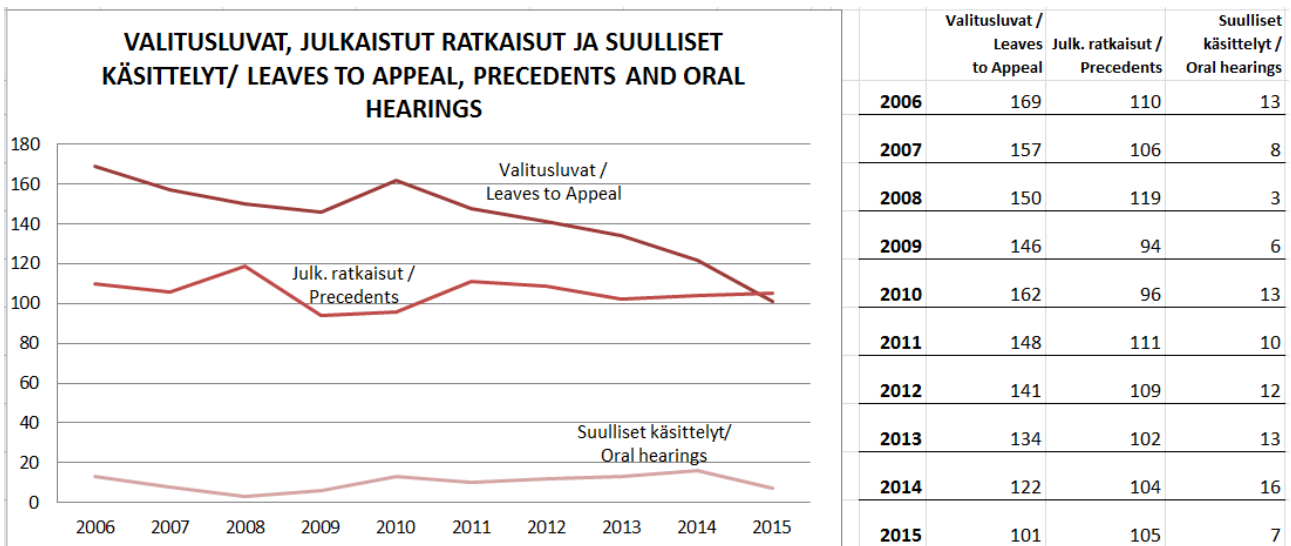
However, the Supreme Court cannot unilaterally decide on all of the necessary changes. The work of the Supreme Court focuses on considering and deciding on cases after leave to appeal has been granted. The more intense focusing of the available resources on this work will require the amendment of certain provisions regarding the competent quorum of the Supreme Court. The Supreme Court drew attention to this issue in a statement to the Ministry of Justice.

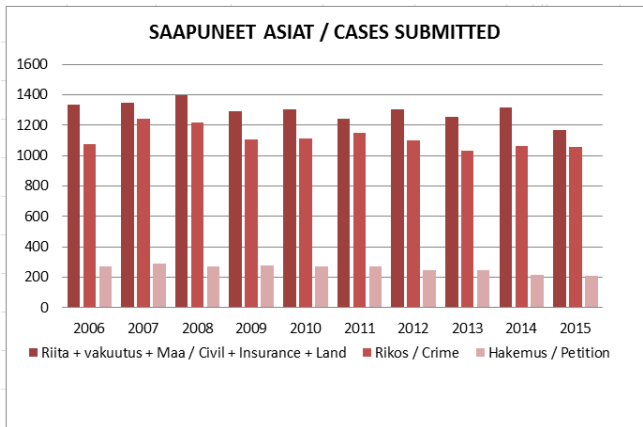
It would be both necessary and possible to enhance operational efficiency by updating the regulations regarding the achievement of a quorum. However, it must also be ensured that attempts to achieve a leaner quorum do not jeopardise the legal protection of the parties concerned.

Tilastot / Statistics

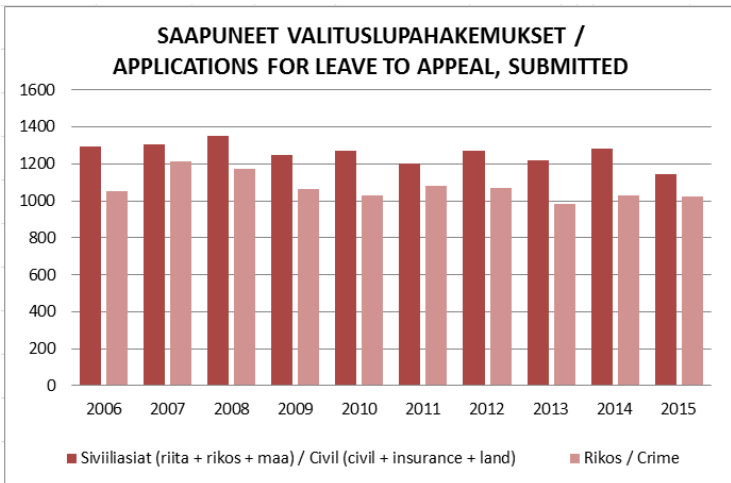
Tilastoista käy ilmi keskeisiä korkeimman oikeuden toimintaa kuvaavia numeerisia tietoja viimeiseltä kymmeneltä vuodelta. Ne sisältävät tietoja myös käsittelyajoista, henkilötyövuosien määristä ja henkilökunnasta.

From the statistics it is possible to see the key figures concerning the functions of the Supreme Court from the last decade. They also include information of processing times, amounts of man-years and of the staff.

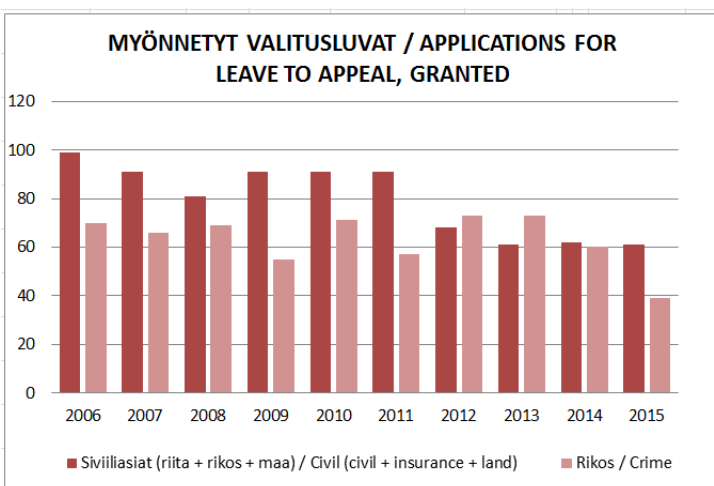

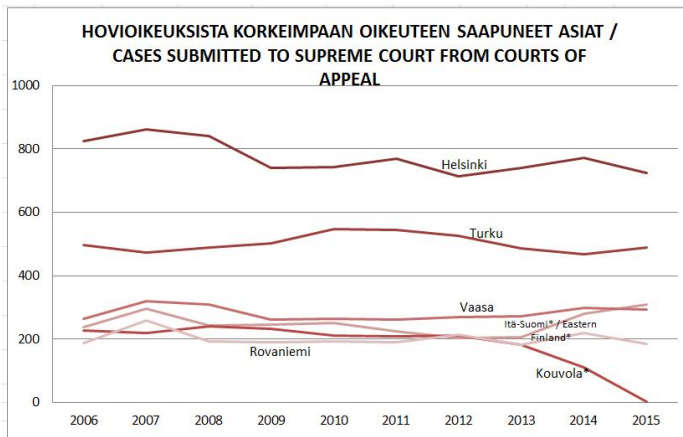
	Saapuneet / Submitted	Riita / Civil	Vakuutus / Insurance	Maa / Land	Rikos / Crime	Hakemus / Petition
2006	2746	1010	192	133	1075	273
2007	2923	1034	159	155	1240	292
2008	2921	985	257	152	1220	274
2009	2721	937	228	125	1106	278
2010	2709	985	182	134	1111	271
2011	2709	939	164	141	1146	274
2012	2664	960	215	129	1102	247
2013	2553	944	175	138	1031	244
2014	2611	1013	181	120	1065	216
2015	2456	884	192	94	1055	210

	Riita / Civil	Vakuutus / Insurance	Maa / Land	Rikos / Crime
2006	1 002	183	111	1 054
2007	1 027	156	123	1 213
2008	978	249	125	1 175
2009	931	219	97	1 063
2010	982	173	118	1 026
2011	931	154	116	1 082
2012	955	206	110	1 067
2013	938	170	108	985
2014	1 003	172	105	1 030
2015	881	189	73	1 024

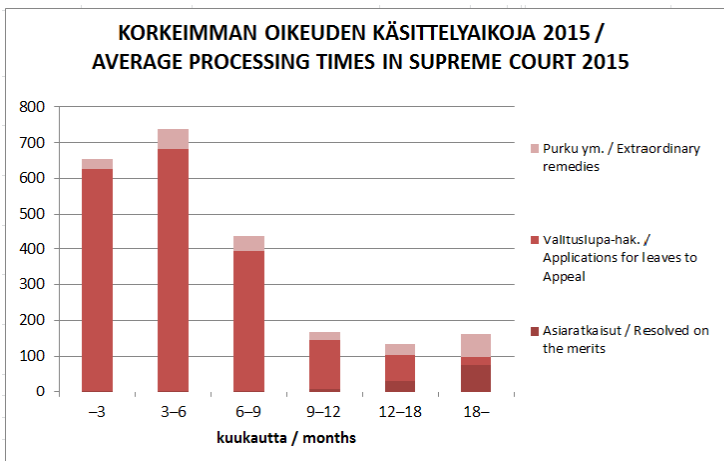

	Riita / Crime	Vakuutus / Insurance	Maa / Land	Rikos / Crime
2006	83	7	9	70
2007	74	11	6	66
2008	65	9	7	69
2009	80	6	5	55
2010	63	24	4	71
2011	77	8	6	57
2012	48	14	6	73
2013	46	9	6	73
2014	56	4	2	60
2015	54	4	3	40

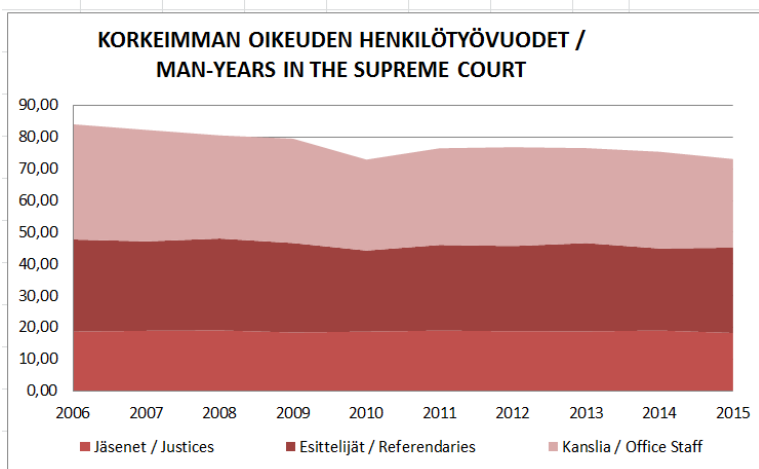

	Helsinki	Itä-Suomi* / Eastern Finland*	Kouvola*	Rovaniemi	Turku	Vaasa	Yhteensä
2006	824	239	227	188	496	264	2238
2007	862	296	219	259	474	321	2431
2008	840	244	241	193	489	310	2317
2009	741	246	233	191	503	262	2176
2010	742	250	212	194	546	264	2208
2011	769	224	209	190	545	262	2199
2012	715	203	211	213	526	269	2137
2013	741	205	181	183	486	271	2067
2014	772	281	111	218	467	298	2147
2015	724	309	3	184	490	294	2004

*Itä-Suomen ja Kouvolan hovioikeudet yhdistettiin Itä-Suomen hovioikeudeksi 1.4.2014.
*The Court of Appeal of Kouvola was unified with that of Eastern Finland 1 April 2014.

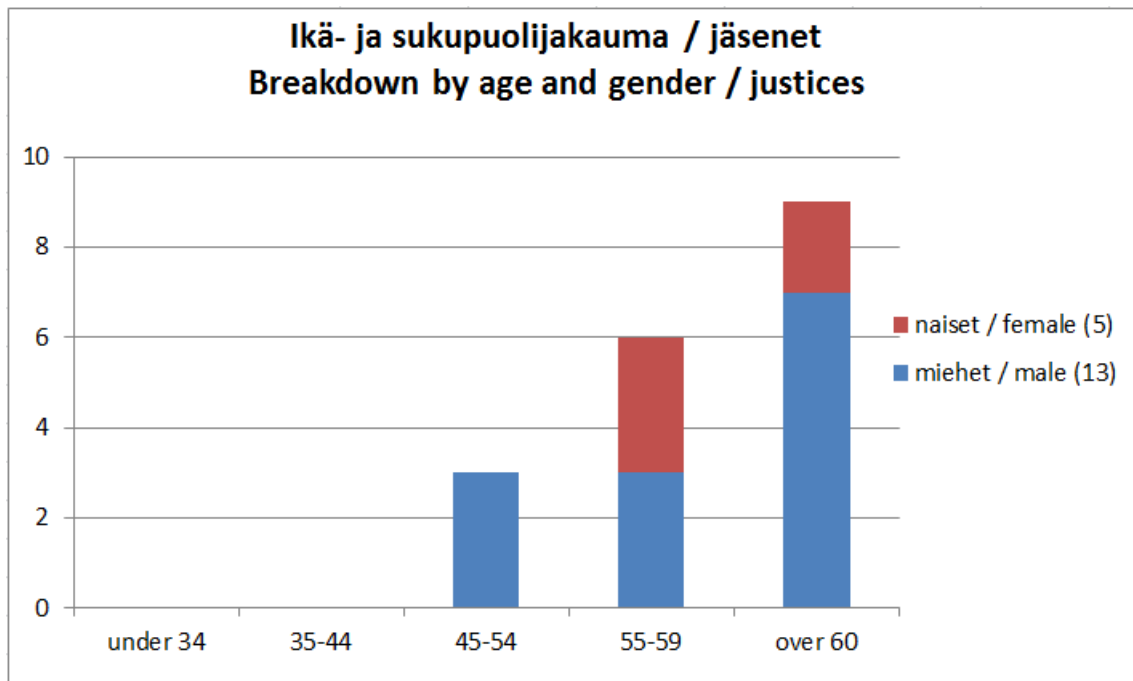
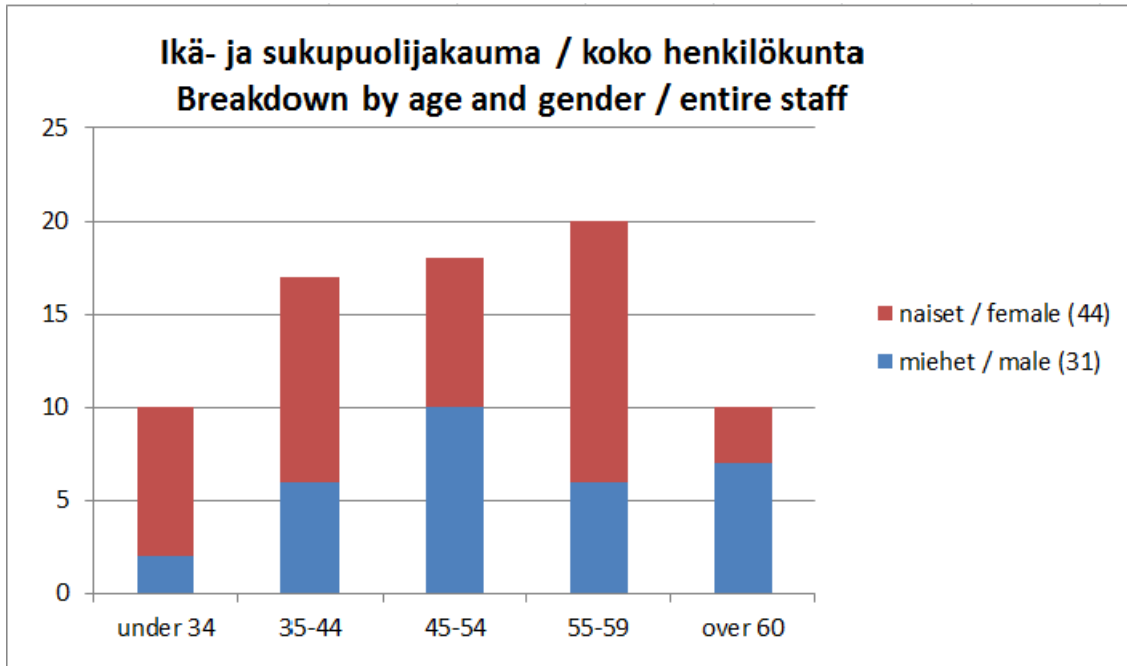

Kk / Months	Kaikki / All	Asiaratkaisut / Resolved on the merits	Valituslupa-hak. / Applications for leaves to Appeal	Purku ym. / Extraordinary remedies
-3	654	1	624	29
3-6	739	2	680	57
6-9	438	3	391	44
9-12	167	7	138	22
12-18	133	31	71	31
18-	163	76	20	67

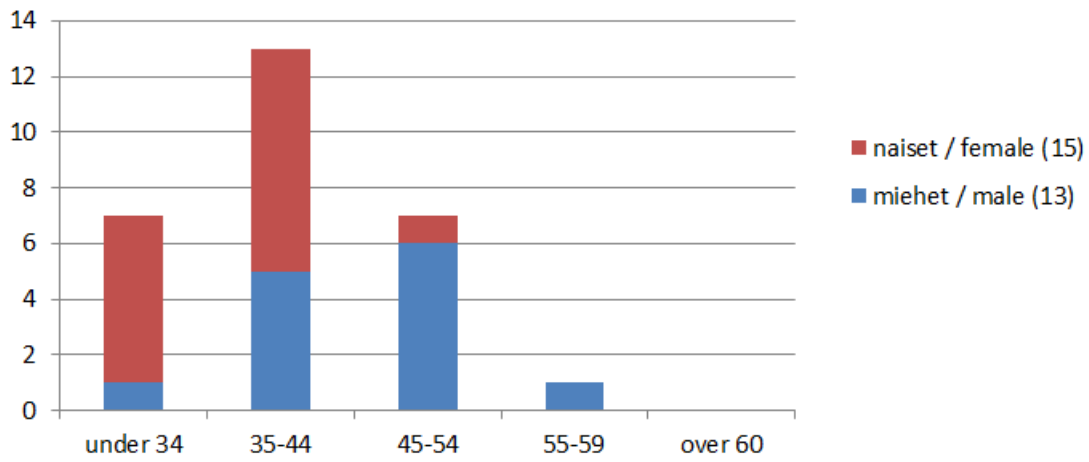

Vuosi / Year	Jäsenet / Justices	Esittelijät / Referendaries	Kanslia / Office staff	Yhteensä / Total
2006	18,67	29,07	36,33	84,07
2007	18,92	28,22	35,14	82,28
2008	19,04	29,01	32,51	80,56
2009	18,41	28,22	32,9	79,53
2010	18,66	25,6	28,67	72,93
2011	18,98	27,04	30,49	76,51
2012	18,79	26,89	31,16	76,84
2013	18,75	27,85	29,94	76,54
2014	19	25,91	30,48	75,39
2015	18,24	26,92	27,94	73,1

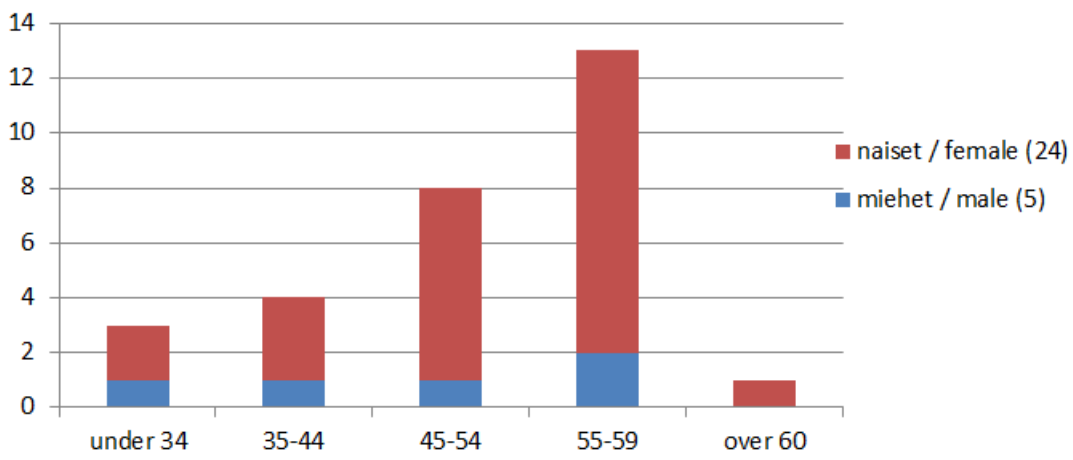
Ikä- ja sukupuolijakauma 31.12.2015

Ikä- ja sukupuolijakauma / esittelijät
Breakdown by age and gender/ referendaries

Ikä- ja sukupuolijakauma / kanslia
Breakdown by age and gender / office

Vierailut ja tapahtumat

Presidentin vieraat

- 11.9. Oikeusministeri Jari Lindström, kansliapäällikkö Tiina Astola, erityisavustaja Arto Järvinen ja hallitusneuvos Anne Hallavainio
- 12.10. Nepalin korkeimman oikeuden päällikkötuomari Mr Kalyan Shrestha seurueineen
- 4.11. Antti, Jyrki ja Risto Vuorenrinne: vuonna 1759 painetun suomenkielisen lakikirjan luovuttaminen KKO:lle

Muut vieraat

- 23.1. Kanta-Helsingin kansalliset seniorit ry:n jäseniä
- 10.3. Helsingin yliopiston oikeustieteen opiskelijoita professori Heikki Halilan johdolla
- 11.3. Työväen akatemian oikeustieteen opiskelijoita
- 1.4. Itä-Suomen yliopiston oikeustieteen opiskelijoita
- 6.5. Helsingin hovioikeuden kirjaamon henkilökuntaa
- 26.5. Helsingin kärjäoikeuden notaareja
- 28.5. Kiinan korkeimman oikeuden (SPC) lähettämä delegaatio
- 29.5. Oikkari tekee hyvää -tapahtuman vierailijoita
- 3.6. Oikeusministeriön uusi viestintäjohtaja Kati Pärnänen
- 9.6. Korkeimman hallinto-oikeuden viestintäpäällikkö Päivi Musakka ja harjoittelija Jenni Aer
- 13.8. Kiinan oikeusministeri Wu Aiyang delegaatioineen
- 26.8. Aito HSO Ry:n jäseniä
- 29.9. Helsingin kärjäoikeuden isännöimiä eurooppalaisia vaihtotuomareita
- 8.10. Lapsioikeusjuristit ry:n jäseniä
- 12.10. Turun hovioikeuden isännöimiä eurooppalaisia vaihtotuomareita
- 4.11. Eduskunnan lakivaliokunnan jäseniä
- 5.11. Itä-Suomen hovioikeuden isännöimiä virolaisia tuomareita
- 11.11. Prosessioikeuden opiskelijoita professori Risto Koulun johdolla
- 18.11. Thaimaalainen vaihtotuomari Maneewon Phromnoi
- 19.11. Helsingin yliopiston ympäristöoikeuden opiskelijoita professori Kai T. Kokon ja opettaja Elina Vaaran johdolla
- 25.11. Lohjan Mäntynummen koulun lakitiedon ryhmä
- 1.12. Helsingin hovioikeuden isännöimiä vaihtotuomareita Puolasta ja Unkarista
- 17.12. Turun yliopiston oikeustieteen opiskelijoita professori Tuulikki Mikkolan johdolla

Tapahtumat

- 17.4. Elsa Finland ry:n järjestämä oikeustapauskilpailu
- 25.5. Oikeusministeriön järjestämä oikeushallinnon kirjastojen ja tietopalvelujen neuvottelupäivien iltatilaisuus
- 26.–28.8. Korkeimman oikeuden ja korkeimman hallinto-oikeuden järjestämä pohjoismaisten korkeimpien oikeuksien presidenttien yhteinen kokous Naantalissa
- 23.10. Korkeimman oikeuden käräjäoikeuspäivä Marina Congress Centerissä
- 26.10. Oikeusministeriön hallinnonalan viestinnän alan henkilökunnan tapaaminen

Henkilökunta 31.12.2015

Presidentti Koskelo Pauliine
Kansliapäällikkö Vuorialho Tommi

Jäsenet

Oikeusneuvos Antila Tuomo
Bygglin Gustav
Huovila Mika
Häyhä Juha
Jokela Marjut
Kantor Ari
Kitunen Kari
Koponen Pekka
Littunen Jarmo
Mansikkamäki Liisa
Poutiainen Soile
Pynnä Tuula
Rajalahti Hannu
Rautio Ilkka
Rudanko Jorma
Sippo Jukka
Välimäki Pertti

Esittelijät

Esittelijäneuvos Melander Heli
Mäkelä Juha
Salonen Jukka-Pekka
Sankari Heli
Vesänen Kari (virkavapaalla)

Ma. esittelijäneuvos Hakamies Kaarlo
Hoffrén Mia
Lahtinen Ilkka
Laitinen Tom
Pere Mervi
Sorvari Katariina

Vanhempi oikeussihteeri Aspelin Caritha (virkavapaalla)
Mikkola Petteri
Niemi Risto (virkavapaalla)
Sillanpää Samuli

Ma. vanhempi oikeus- sihteeri	Jokinen Aksu Klinga Kaisa Liippo Hanna (virkavapaalla) Siro Jukka Vanhanen Teemu
Oikeussihteeri	Heino Heikki Huotari Antti (virkavapaalla) Lavi-Waltari Kati (virkavapaalla)
Ma. oikeussihteeri	Autio Tiina-Liisa Ehtamo-Kettunen Johanna Jutila Paula Kuparinen Kaisa Luntinen Marita Lenkkeri Pertti Palaja Eeva Väisänen Tiina Öberg Jenny
Kansliahenkilöstö	
Apulaiskirjaaja	Häggqvist Marina
Arkistonhoitaja	Saarenmaa Iida
Atk-suunnittelija	Kouki Jaana-Maija (osittain virkavapaalla)
Ma. atk-suunnittelija, virastomestari	Ruuska Mika
Hallinnollinen sihteeri	Happonen Pia
Informaatikko	Arpiainen Eija
Kirjaaja	Nurminen Marja
Osastosihteeri-/ toimistosihteeri	Hyvönen Pirjo Ikonen Suvi Jaakkola Nina (virkavapaalla) Juvonen Ulla Katainen Merja Korhonen Marjatta

	Rantonen Oili Rissanen, Marja-Riitta Ruohola Terhi Rättö Outi (virkavapaalla) Saastamoinen Riitta Takkinen, Pirkko Vilpa Raila
Ma. osasto-/ toimistosihteeri	Keski-Keturi Veera Syd Isto Söderström Marjut
Tarkastaja	Perttilä-Vesikkala Maarit Sillman Jorma
Ma. toimistosihteeri, virastomestari	Karvonen Paula
Tietopalvelupäällikkö	Kokko Marjut
Viestintäpäällikkö	Sive Pia
Ylivirastomestari	Erho Markus
Siviilipalvelusmies	Kulmala Samuli Polamo Pyry

Vuonna 2015 eläkkeelle jääneet henkilöt

Oikeusneuvos Pasi Aarnio, 1.5.2015 alkaen
Oikeusneuvos Kati Hidén, 1.8.2015 alkaen
Kansliapäällikkö Sinikka Tuomi, 1.10.2015 alkaen
Esittelijäneuvos Matti Sepponen, 1.11.2015 alkaen